

ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Досліджено і уточнено класифікацію економічних процесів промислового підприємства, що розкриває їх внутрішню структуру і дозволяє глибше розглянути відповідний економічний об'єкт з метою визначення шляхів найбільш ефективного впливу на нього з боку системи управління. Надано рекомендації щодо її удосконалення.

Classification of economical objects of industry, which is under influence system of operational control, is researched and confirmed. There are some recommends by its modernization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У загальному вигляді проблема полягає в тому, що розвиток промислових підприємств за будь-яких умов господарювання нерозривно пов'язаний з пошуком шляхів удосконалення системи управління, і зокрема, оперативного. Невипадково, питання розвитку системи управління постійно знаходиться у полі зору як науковців, так і практиків. Водночас, ціла низка проблем залишаються до кінця невирішеними, дискусійними та потребують подальших досліджень.

Важливою частиною загальної проблеми є виявлення складу економічних процесів та їхня класифікація. Науково обґрунтована класифікація дасть змогу розкрити економічні процеси промислового підприємства як об'єкт оперативного управління за сукупністю якісних характеристик, що є визначальними в побудові планових і облікових інформаційних моделей, адекватних об'єкту управління.

Актуальність поглиблення та упорядкування існуючих класифікацій посилюється у зв'язку з тим, що вони містять ще багато дискусійного та невирішеного, зокрема у частині обґрунтованості окремих угруповань, загальних для більшості галузей промисловості.

Мета статті. Вона полягає в тому, щоб виділити в цілісній моделі об'єктивно існуючих процесів і пов'язаних з ними ресурсів, витрат і результатів ті об'єкти, від стану яких залежать кінцеві результати діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Звісно, процеси так чи інакше пов'язані з використанням ресурсів - матеріальних, трудових, грошових і управління, у тому числі й оперативне, повинно проводитися з орієнтацією на їх ефективне використання. Але і власне процеси, в яких проходить трансформація ресурсів, представляють частіше самостійне значення.

Підсилюючи акцент на господарські процеси, ми ніяк не зменшуємо значення ресурсів. Адже кругообіг капіталу - це замкнуте коло, у якому під впливом господарських процесів вкладені у виробництво гроші змінюють свою форму і на завершальній його стадії знову здобувають форму грошей. Ресурси змінюють свою форму завдяки винятково процесам, тому якщо немає процесів - немає ніяких змін. Саме вкладення ресурсів у виробництво на початковій стадії кругообігу є не що інше,

як господарський процес. У цьому своєму значенні процеси первинні, саме вони визначають необхідність наявності ресурсів.

Але і ресурси визначають можливість процесів, тому що коли немає ресурсів, то виробництво не створюють. І від того, у якому стані знаходяться ресурси, залежить стан самих процесів. З цього випливає, що розроблені в інтересах розвитку системи оперативного управління класифікації повинні розкривати ці обидві сторони єдиного процесу.

І не має значення, у якій послідовності вони будуть розроблятися – спочатку класифікуватися процеси, а потім ресурси чи навпаки. Усе залежить від цілей, що ставить перед собою дослідник, від його розуміння місця і значення процесів і ресурсів у вирішенні конкретних завдань. Наприклад, коли питання розглядається, з погляду погроз економічній безпеці, підкреслюється, що всі помилки в усіх без винятку випадках пов'язані з ресурсами підприємства. В одному випадку – вони є об'єктом зазіхання з метою їх присвоєння, в іншому – реальними або потенційними втратами, втратою ефективності. Але в усіх випадках вони обов'язково пов'язані з господарськими процесами - придбанням та зберіганням ресурсів, їх використанням у виробництві, реалізацією продукції. Вони так чи інакше, але пов'язані з конкретними підрозділами – цехами, складами, відділами, в яких безпосередньо відбуваються господарські процеси та управлінська діяльність. Взагалі, погрози безпеці виникають по відношенню до ресурсів в організаційних структурах відповідних сфер діяльності, які розглядаються в якості центрів їх виникнення, у зв'язку зі здійсненням господарських процесів [1,с.58-73].

Коли ж питання розглядається під кутом зору загального процесу управління матеріальним забезпеченням, на перше місце обґрунтовано ставляться процеси цієї сфери діяльності, а самі ресурси на друге [2,с.265].

У навчальній літературі, по суті, все зводиться в основному, до виділення трьох видів процесів – постачання, виробництва та збуту [3,с.139-140; 4,с.39]. Поряд з названими виділяють ще формування капіталу.

Порядок формування капіталу передбачається, по-перше, в установчих документах підприємства. Вони повинні містити відомості про вид підприємства, предмет та цілі діяльності, склад та цілі засновників та учасників, розмір та порядок створення уставного капіталу.

Процес постачання умовно розглядається як сукупність однорідних господарських операцій, які пов'язані з забезпеченням підприємства необоротними активами та запасами, які необхідні для виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також з виникненням відповідних розрахунків з контрагентами.

Процес виробництва характеризується господарськими операціями, які пов'язані з використанням активів підприємства та праці робітників з метою виготовлення продукції, виконання робіт та послуг.

Процес реалізації складається з багатьох господарських операцій, які виникають у зв'язку з відвантаженням продукції покупцям, реалізацією активів, виконанням зобов'язань.

Такої єдності думок немає у роботах дослідницького характеру [5,7,8,9]. Попередники класифікували процеси виходячи із власних цілей та пропонували різні підходи та результати. Але це не допустимо щодо процесів, які об'єктивно існують на підприємстві. Навіть у роботах, у яких господарські процеси представлені розгорнуто, виділено процеси постачання, виробництва та збуту.

Недоліком існуючих класифікацій є те, що виділяються не всі процеси, в більшості випадків виділяється тільки один рівень деталізації, що не дозволяє розкрити зміст процесів.

Але існують і достатньо повні рішення, і вони будуть використані нами в класифікації економічних процесів.

Інтерес представляє підхід Є.Л.Зернова, який обґрунтовано вважає, що використанню ресурсів у виробництві передують, по-перше, технічна підготовка виробництва, у ході якої створюється конструкція та визначається технологія, по-друге, забезпечення виробничого процесу засобами праці, матеріальними та енергетичними ресурсами [5, с.10].

Використовуючи плідні результати попередників, О.І.Паламарчук [1, с.66-69] вказує на те, що достатньо буде мати групування за трьома основними ознаками: змісту, складу та стадіям здійснення.

По першій ознаці розмежовано різноманітні по змісту та цільовій направленості процеси, які здійснюються в окремих сферах діяльності підприємства. На першому рівні класифікації виділено інвестиційну діяльність, матеріальне забезпечення, енергетичне забезпечення, конструкторську підготовку, технологічне забезпечення, виробниче обслуговування, господарське обслуговування, виготовлення продукції, збут, екологічний захист, соціальну захищеність.

Він не виділив зовнішньоекономічну діяльність у самостійну сферу, так як процеси інвестицій, матеріально-технічного забезпечення та реалізації продукції пов'язані зі взаємозв'язками підприємства як з внутрішніми контрагентами – резидентами України, так і з зовнішніми резидентами. Особливості складаються у митних процедурах, видах валют, в яких ведуться розрахунки, механізми оподаткування. Але вони, як підкреслює О.І.Паламарчук, не змінюють економічного змісту та цільової направленості процесів та не служать підставою для їх відокремлення в ще одну, самостійну сферу.

На наступному рівні розкрито зміст процесів. Вказується на те, що необхідність та глибина деталізації залежить від особливостей кожної окремо розглядаємої групи процесів.

Класифікація за складом процесів розподіляє їх на три групи:

- окремі елементи ще незавершених процесів виготовлення продукції та різного роду незакінчених господарських операцій;
- вже закінчені процеси та господарські операції локального характеру;
- сукупні процеси, які здійснилися на відповідних стадіях кругообігу засобів та включає в себе всі однорідні процеси та господарські операції локального характеру. Ця класифікація була визначена ще в [6, с.52-53].

За стадіями здійснення виділено процеси зародження, проходження та завершення. Автор майже зовсім не розкривається групування за цією ознакою, тому вважаємо доцільним доповнити його.

На стадії зародження господарських операцій досягається попередження негативних відхилень в управляємому об'єкті. Головна мета полягає в тому, щоб виключити можливість проведення не тільки протизаконних постачальних, виробничих, грошових та інших операцій, але і тих операцій, які не погоджуються з завданнями зростання обсягів виробництва продукції, ефективного використання ресурсів, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції.

На стадії здійснення господарських операцій у поточному режимі оперативного управління проводиться спостереження процесу їх виконання, прибуття матеріалів, виготовлення продукції, її реалізації.

Це дозволяє постійно обстежувати хід операцій, активно впливати на них у будь-яких стадіях проходження, здійснювати, таким чином, превентивне регулювання відхилень.

Особливість стадії завершення полягає в тому, що тут можна виявити відхилення, які не виявлені на попередніх стадіях. Цим вона формує умови для якісної оцінки їх ефективності.

Г.В.Шурупов спираючись на класифікації попередників вказує на те, що поряд з процесами придбання, зберігання, використання та реалізації у системі матеріального забезпечення існує ще одна група процесів, специфічних як за своїм складом, так і за направленістю. Тобто процеси формування власних витрат сфери матеріального забезпечення. Також автор виділив поряд з процесами та ресурсами групу витрат, яка включила в себе такі підгрупи: заготівельні, транспортні, складські, які пов'язані з доставкою матеріалів в місця використання, реалізаційні. Він пояснює це тим, що, по-перше, матеріали, які використані у виробництві та інших сферах діяльності підприємства, є вже не власне ресурсами, а матеріальними витратами, які входять у собівартість продукції, робіт, послуг або у витрати інших видів діяльності. По-друге, витрати постачання не обмежуються тільки матеріальними. Значні витрати на транспорт, персонал, утримання складів та інше. По-третє, на межі процесів та ресурсів виникає новий об'єкт – витрати. Процеси перетворюють ресурси у витрати, і таким чином, переносять вартість ресурсів на продукт. І хоча процес перетворення незримий, він, тим паче, відбувається як у просторі, так і в часі [7, с.65-66].

На нашу думку, система класифікацій економічних процесів промислового підприємства має містити достатній і необхідний перелік класифікаційних ознак як теоретичного, так і практичного характеру, що розкривають найбільш важливі сторони відповідного економічного об'єкта з метою глибокого пізнання його внутрішньої структури й визначення шляхів впливу на нього з боку системи управління.

Початковим у вирішенні цього завдання має стати системний аналіз процесів, які здійснюються в окремих сферах діяльності. Він дає підставу виділити такі сфери діяльності та процеси стосовно яких є актуальним оперативне управління:

- інвестиційна діяльність: довгострокові фінансові інвестиції та капітальні інвестиції, що визначаються істотним розходженням процесів. У свою чергу, фінансові інвестиції доцільно поділити на інвестиції, які залучені в економічний обіг свого підприємства, фінансові вкладання в діяльність інших підприємств чи у боргові цінні папери; капітальні інвестиції: процеси капітального будівництва – оформлення документів, пов'язаних з відведенням території, укладання договору, визначення обсягів робіт, вартості, джерел фінансування, приймання робіт і їх етапів тощо. Процес придбання обладнання – це оформлення документів та розрахунки з постачальниками, доставка, передача в монтаж, формування витрат, введення в експлуатацію;

- поточне фінансове забезпечення: залучення банківських кредитів та інших позичених коштів, розрахунки з конкретними контрагентами й податковою системою, регулювання складських залишків продукції, цін і багатьох інших процесів, які забезпечують підтримку фінансової стабільності підприємства;

- матеріальне забезпечення: придбання - вивчення ринку, вибір постачальників та розрахунки, доставка, відпуск у виробництво; зберігання - оптимізація запасів,

забезпечення умов для зберігання, формування витрат; реалізація - пошук покупців для продажу зайвих запасів, відвантаження;

- виробниче обслуговування: ремонт і обслуговування обладнання, транспортне обслуговування, ремонт інших основних засобів, господарське обслуговування, формування витрат;

- виробництво: види послуг і витрати допоміжних виробництв, формування витрат основного виробництва, організація та технологія виробництва, передача продукції на склади, утримання трудових ресурсів. До завдань, які були сформульовані попередниками необхідно додати такі, що мають певний специфічний характер, як контроль норм витрат на одиницю продукції, скорочення відходів і втрат сировини та матеріалів на всіх стадіях виробничого процесу, доцільність взаємозаміни матеріалів, контролю якості ресурсів, які надходять, витрат від браку, простоїв виробництва.

- збут: маркетинг, підготовка продукції до відвантаження, відвантаження.

Висновки. Викладені у статті положення дають змогу зробити наступні висновки:

Для цілей управління економічними процесами промислових підприємств вирішальне значення має побудова науково обгрунтованої системи класифікацій, що розкриває їх внутрішню структуру і дозволяє глибше розкрити відповідний економічний об'єкт з метою визначення шляхів найбільш ефективного впливу на нього з боку системи управління.

Вихідною повинна бути класифікація об'єктів за сферами діяльності. У неї визначальне значення повинна мати класифікація процесів, бо саме з ними пов'язано використання ресурсів, утворення витрат та одержання результатів. Самі по собі ресурси, затрати та результати не можуть, розглядатися як об'єкти управління.

Ними є процеси, які породжують відхилення від заданих характеристик стану ресурсів, розміру витрат, отриманих результатів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Запропонована класифікація відображає особисте ставлення автора до проблеми, узагальнює плідні, обгрунтовані результати попередників, та визначає напрямки подальшої деталізації угруповань, наповнює їх конкретним економічним змістом.

Література

1. Паламарчук А.И. Принципы и формы интеграции функции учета в усилении экономической безопасности промышленных предприятий / Дис...канд.экон.наук:08.06.04. / ОГУ - Одесса, 2001. – 185 с.
2. Шурупов Г.В. Объекты управления материальным обеспечением производства – классификационный аспект / Труды Одесского политехнического университета – 2000. Вып. 3(12). – С.264-266.
3. Кузьмінський А.М., Кузьмінський Ю.А. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: Все про бухгалтерський облік, 1999. – 288с.
4. Теория бухгалтерского учёта: Учебное пособие/ Под ред. проф. Б.И.Валуева. – Одеса: ОДЕУ; «Принт Мастер», 2002. – 272с.
5. Зернов Е.Л. Управление процессами формирования себестоимости промышленной продукции на подготовительных стадиях производства: Дис...канд.экон.наук: 08.00.21./ ОИНХ – Одесса, 1988. -155с.
6. Валуев Б.И. Проблема развития учёта в промышленности. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 215с.

7. Шурупов Г.В. Механизм управления материальным обеспечением деятельности промышленных предприятий: Дис...канд.экон.наук: 08.06.01.- Одеса, 2004.- 201с.
8. Сльозко Т.М. Бухгалтерський облік у системі управління матеріальними ресурсами промислового підприємства: Дис...канд.экон.наук: 08.06.04. – Одеса, 1996. – 202с.
9. Суварно Р.В. Развитие организации оперативного контроля экономической деятельности промышленного предприятия: Дис...канд.экон.наук: 08.06.02.- Одесса, ОГЭУ, 1998.- 153с.